

Eind 1986 besloot J.J. Voskuil, hoofdredacteur van het Volkskundig Bulletin en tevens hoofd van de afdeling Volkskunde van het P.J. Meertens-Instituut, om gebruik te maken van de VUT-regeling en op 1 juli 1987 met zijn werk te stoppen. Op 1 juli 1957 was hij als wetenschappelijk ambtenaar in dienst van het Instituut getreden. Vanaf de oprichting van het Volkskundig Bulletin in 1975 is hij hoofdredacteur en drijvende kracht van dit tijdschrift geweest. Vaak vormt een afscheid van iemand in een dergelijke positie de aanleiding voor een feestbundel waarin al zijn collega's en vrienden een wetenschappelijke bijdrage schrijven. Dat is nu precies wat Voskuil altijd heeft verafschuwd. Hij had een hekel aan officiële vertoningen en rituelen, vooral als hij daarvan zelf het middelpunt moest vormen. Zo heeft zijn afscheid op 30 juni 1987 alleen in de besloten kring van de afdeling Volkskunde plaatsgevonden. Het zou geheel in zijn geest geweest zijn als zijn vertrek alleen uit de namen op het omslag van deze aflevering zou blijken.

Voor de redactie en waarschijnlijk ook voor de lezers van dit tijdschrift zou een dergelijk vertrek met stille trom echter zeer onbevredigend geweest zijn. Voskuil heeft immers niet alleen sterk zijn stempel gezet op de afdeling Volkskunde maar ook op het Volkskundig Bulletin. In de wandelgangen werd het tijdschrift niet voor niets wel eens Voskuils Bulletin genoemd. Het leek de redactie daarom toch gewenst om in dit eerste nummer dat niet meer onder Voskuils verantwoordelijkheid verschijnt, enige aandacht te besteden aan hemzelf en aan de ontwikkeling van zijn wetenschappelijke ideeën en van het werk op het Volkskundebureau in de afgelopen dertig jaar. Wij hebben enkele mensen waarmee hij in die tijd wetenschappelijk gezien relatief veel te maken heeft gehad, gevraagd om een bijdrage, waarin zij hun visie geven op de volkskundige Voskuil, op zijn werk of een aspect ervan, en op de wetenschappelijke activiteiten van het Volkskundebureau. Het leek ons tenslotte aardig om bij wijze van afscheid zijn laatste ambtshalve geschreven artikel, dat over de verspreiding van koffie en thee in Nederland handelt, eveneens in deze aflevering op te nemen.

Het aantal mensen dat de redactie heeft gevraagd en bereid gevonden om een dergelijke bijdrage te leveren is zeer beperkt. Dit is geen toeval maar hangt nauw samen met de tamelijk geïsoleerde positie van de volkskunde in Nederland en met de geringe behoefte van Voskuil zelf om overal als volkskundige zijn gezicht te laten zien.

Dat neemt niet weg dat Voskuil zeer bewust heeft gestreefd naar een verbreding van de volkskunde in de richting van de geschiedenis en de antropo-

logie en het Volkskundig Bulletin tot een “ontmoetingsplaats en platform” heeft willen maken voor iedereen die zich serieus met de volkskunde bezighoudt. In de bijdrage van A.J. Dekker wordt uitvoerig geschetst hoe het onderzoek van het Volkskundebureau zich aanvankelijk nog sterk concentreerde op de vervaardiging van verspreidingskaarten van culturele verschijnselen ten behoeve van de Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België. Met deze kaarten dacht men een middel in handen te krijgen voor de reconstructie van oude cultuurgebieden. Het heeft tot het eind van de jaren '60 geduurd dat deze fixatie op het verleden plaatsmaakte voor het inzicht dat verspreidingskaarten slechts een momentopname zijn in een historisch proces en dat de volkskunde zich juist met de bestudering van deze historische processen dient bezig te houden. Daarmee kwam er ruimte voor een minder eenzijdige beoefening van de volkskunde en ontstond spoedig behoefte aan meer contact met historici en antropologen. Deze ontwikkeling werd bespoedigd door een principieel conflict tussen de Nederlandse redactie, gevormd door Voskuil en P.J. Meertens, en de Vlaamse redactie van het tijdschrift Volkskunde over de taak van het vak volkskunde en daarmee over de koers van het tijdschrift. Voskuil wilde de volkskunde vrijwaren tegen het regionalisme en van het tijdschrift een puur wetenschappelijk tijdschrift maken. Dit conflict leidde tenslotte in 1975 tot het uittreden van Voskuil en Meertens uit de redactie en tot de gelijktijdige oprichting van het Volkskundig Bulletin. In dit tijdschrift en daarbuiten heeft Voskuil de laatste jaren vele malen zijn karakteristieke aanpak gedemonstreerd: uit een grote hoeveelheid historische gegevens de historische ontwikkeling van een alledaags verschijnsel destilleren, daarbij steeds lettend op de geografische en sociale verspreiding en in toenemende mate op de mentale factoren die die ontwikkeling meesturen.

De hier geschetste ontwikkelingen binnen de Nederlandse volkskunde hangen nauw samen met die in het buitenland. Hoe hardnekkig de verouderde volkskundige uitgangspunten bij de cartografische methode standhielden, beschrijft H.L. Cox in zijn bijdrage over het project van de Europese volkskunde-atlas. Hij en Voskuil behoorden in de jaren '60 en '70 tot de groeiende internationale groep van opposanten die vergeefs stormliepen tegen de statische opvatting van cultuur die aan het project ten grondslag lag en waaraan strak vastgehouden werd door de oudere volkskundigen die de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor het project droegen. Terwijl de Europese atlas een zachte dood is gestorven, heeft het wel een belangrijke impuls gegevens aan allerlei onderzoek op het Volkskundebureau.

W.Th.M. Frijhoff geeft als historicus zijn visie op de wetenschappelijke activiteiten van Voskuil. Hij ziet het als Voskuils grote verdienste dat deze een verwetenschappelijking van de Nederlandse volkskunde op gang heeft gebracht. De oprichting van het Volkskundig Bulletin beschouwt hij als het beginpunt van deze nieuwe ontwikkeling. Hij meent echter dat het tijdschrift zijn

ontmoetingsfunctie ten behoeve van de geschiedenis en de antropologie nog niet heeft waargemaakt en wijt dit aan een zekere overinvestering in historische feiten en ontwikkelingen die wellicht voortkomt uit de angst om het vak weer uit te leveren aan modieuze en op het eerste gezicht plausibele ideeën over cultuur. Frijhoff waarschuwt voor deze eenzijdigheid: de volkskunde kan alleen als ontmoetingsplaats tussen geschiedenis en antropologie fungeren wanneer zij van beide wetenschappen de benaderingswijzen in zich verenigt. Hij pleit derhalve voor een grotere aandacht voor hedendaagse verschijnselen en een open opstelling tegenover beide disciplines die gepaard dient te gaan met een fundamentele discussie, enerzijds over centrale begrippen zoals volks-cultuur en massacultuur, anderzijds over de specifieke taak en benadering van de volkskunde tegenover die van de geschiedenis en de antropologie.

Redactie

